

(4)

Marta Pachocka

Katedra Administracji Publicznej
Kolegium Ekonomiczno-Społeczne
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Polityka imigracyjna i integracyjna Francji w okresie prezydentury Nicolasa Sarkozy'ego - zarys problemu

Wstęp

Jednym z najważniejszych współczesnych wyzwań demograficznych dla Europy Zachodniej jest zjawisko rosnącej imigracji i związana z nim potrzeba integracji imigrantów, którzy osiedlają się w państwach przyjmujących. Problem ten występuje również we Francji, która jest państwem o długiej tradycji migracji. Pomijając kontekst historyczny, należy stwierdzić, iż od końca XX w. imigracja zarobkowa w Heksagonie ustąpiła miejsca tej z powodów rodzinnych. Jednocześnie, konflikty i niestabilna sytuacja w niektórych państwach świata przyczyniają się do postępującej imigracji politycznej z byłej Jugosławii, Turcji, Sri Lanki, Demokratycznej Republiki Konga, Haiti i Rosji³³. Po wiosnie arabskiej w 2011 r. wzrosło ryzyko gwałtownego napływu dużej liczby imigrantów z państw Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu, co rzutowało na dalszy kierunek francuskiej polityki imigracyjnej oraz na przebieg kampanii prezydenckiej.

Temat niniejszego artykułu świadomie został sformułowany stosunkowo szeroko, ponieważ ma charakter przekrojowy. Jego celem jest zwrócenie uwagi na kluczowe zagadnienia dotyczące polityki imigracyjnej i integracyjnej Francji w ostatnich latach, z naciskiem na okres prezydentury Nicolasa Sarkozy'ego (2007–2012). Zasygnalizowane problemy wymagają pogłębionych studiów i dalszego monitorowania.

Sposób sformułowania tematu prowadzi do postawienia kilku zasadniczych pytań i krótkiego komentarza. Pierwsze pytanie dotyczy relacji, w jakiej pozostają polityki imigracyjna i integracyjna. Należy zauważyć, że granica przebiegająca między nimi jest często trudna do uchwycenia. Poszczególne państwa mogą definiować je w od-

³³ J. Perrin-Haynes, *L'activité des immigrés en 2007*, „Insee Première” 2008 nr 1212, s. 2: <http://www.insee.fr/fr/ffc/ipweb/ip1212/ip1212.pdf> [dostęp 20.07.2012].

mienny sposób, co z kolei przekłada się na działania instytucji administracji publicznej. Dla przykładu, na francuskiej stronie rządowej poświęconej politykom publicznym *Vie publique* (Życie publiczne) polityka integracyjna jest omawiana w ramach migracyjnej³⁴. Inne podejście zakłada, że polityki migracyjna i integracyjna to dwie polityki publiczne państwa, które warunkują się wzajemnie. Polityka migracyjna odnosi się do regulowania napływu i wpuszczania nowych imigrantów na terytorium państwa przyjmującego, natomiast integracja dotyczy polityki tego państwa względem imigrantów już w nim obecnych.

Polityki migracyjna i integracyjna są politykami publicznymi. W przypadku Francji powstaje pytanie, czy powinno się mówić o polityce państwa, czy raczej o polityce jednostki, ponieważ pod względem ustroju politycznego jest ona państwem szczególnym. Na mocy konstytucji z dnia 4 października 1958 r. została ustanowiona V Republika Francuska, która wprowadziła ustrój prezydencko-parlamentarny (zwany też pół-prezydenckim). Konstytucja była inspirowana koncepcją ustrojową generała Charles'a de Gaulle'a, odzwierciedlając w dużym stopniu jego osobiste poglądy, a prezydent zajmował w niej kluczową pozycję³⁵. Ponadto w przypadku systemu politycznego współczesnej Francji duże znaczenie ma praktyka sprawowania urzędu, co jest następstwem często nieprecyzyjnych postanowień ustawy zasadniczej z 1958 r. Taki zapis norm prawnych w konstytucji uznaje się za świadomy zabieg jej twórców, którzy pozostawili pewien margines dla interpretacji postanowień w zależności od sytuacji politycznej w Heksagonie. W ten sposób kolejni prezydenci mieli możliwość odcisnięcia swojego piętna na urządzie głowy państwa³⁶. Prezydentem, który w historii V Republiki w największym stopniu ukształtował rzeczywistą pozycję prezydenta (choć już sama pozycja konstytucyjno-prawna była silna) był charyzmatyczny Ch. de Gaulle. Jego kadencję (1959–1969) określano mianem rządów osobistych jednostki (fr. *le pouvoir personnel*), a on sam stał się osobą, która w dobie V Republiki w największym stopniu decydowała o kształcie polityki wewnętrznej i zewnętrznej państwa.

Żaden z jego dotychczasowych następców nie miał porównywalnego wpływu na polityki publiczne Francji. Dotyczy to również osoby N. Sarkozy'ego, który mógł na nie oddziaływać w ramach pełnionych przez siebie funkcji – jako minister spraw

³⁴ Vie Publique: <http://www.vie-publique.fr/politiques-publiques/> [dostęp 20.07.2012]. Portal „vie-publique.fr” wpisuje się w działania państwa na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Serwis jest prowadzony przez Dyrekcję do spraw informacji prawnych i administracyjnych.

³⁵ Swoją koncepcję ustrojową Ch. de Gaulle przedstawił m.in. podczas wystąpienia w Breście w lipcu 1945 r. w następujących słowach: *Moim zdaniem, niezbędne jest, aby państwo miało szefa, w którym mógłbym widzieć, ponad fluktuacjami, człowieka odpowiedzialnego za to, co istotne, i gwaranta losu kraju. Trzeba, by egzekutywa, mając służyć całej wspólnotce, nie pochodziła od parlamentu, który jest zbiorem interesów partykularnych. Szef państwa nie powinien być delegatem jakiejś partii, lecz wybrańcem narodu. Powinien mianować ministrów oraz mieć prawo zasięgania konsultacji u narodu czy to przez referendum, czy wybór Zgromadzenia.* Źródło: Ch. De Gaulle, *Discours et messages*, t. I, Paris 1970, s. 37; cyt. za: I. Bokszański, *Prezydent V Republiki Francuskiej*, w: J. Osiński (red.), *Prezydent w państwach współczesnych: modernizacja instytucji*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2009, s. 244.

³⁶ W. Skrzydło (red.), *Ustroje państw współczesnych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2002, s. 137, 139; cyt. za: M. Pachocka, *Studium przypadku Ustrój prezydencko-parlamentarny na przykładzie V Republiki Francuskiej*, Bank Kejsów SGH, Warszawa 2011, s. 7.

wewnętrznych, bezpieczeństwa wewnętrznego i wolności lokalnych (2002–2004) w rządzie J.-P. Raffarina, minister stanu oraz minister gospodarki, finansów i przemysłu (2004) w rządzie tego samego premiera, jako minister stanu oraz minister spraw wewnętrznych i planowania przestrzennego (2005–2007) w rządzie D. de Villepin oraz jako prezydent (2007–2012)³⁷. W związku z tym w niniejszej pracy przyjmuję, że przedmiotem analizy są wybrane polityki publiczne – imigracyjna i integracyjna – realizowane w okresie prezydentury N. Sarkozy’ego, a nie polityki prowadzone przez samego polityka.

Aspektem, który w XXI w. zyskuje na znaczeniu i decyduje o kształcie polityk imigracyjnej i integracyjnej Francji, jest jej członkostwo w Unii Europejskiej (UE) i innych organizacjach międzynarodowych oraz konsekwencje tego stanu rzeczy. Polityki publiczne nie są już tylko politykami krajowymi, lecz wpisują się w szersze ramy polityki unijnej i tej międzynarodowej.

1. Stan badań nad problemem imigracji i integracji we Francji na gruncie polskiej nauki

Od lat 90. XX w. wzrasta liczba projektów badawczych, których zakres przedmiotowy dotyczy zjawiska imigracji we Francji oraz ich konsekwencji dla samych imigrantów, kraju pochodzenia i kraju przyjmującego. Fundamentalne badania i analizy statystyczne w tym temacie są prowadzone we Francji już od lat 50. przez INSEE (fr. *Institut National de la Statistique et des Études Économiques*, Krajowy Instytut Statystyki i Studiów Ekonomicznych) i INED (fr. *Institut National d’Études Démographiques*, Krajowy Instytut Studiów Demograficznych)³⁸ oraz jednostki z nimi powiązane. Drugi blok obszernych badań jest poświęcony zagadnieniu integracji populacji imigrantów i jej skuteczności. Oprócz integracji kulturowej, coraz większe znaczenie przypisuje się integracji społeczno-ekonomicznej oraz zależności między stopniem integracji prawno-politycznej a tej ekonomicznej³⁹. Uwaga badaczy (socjologów,

³⁷ Le CV de Nicolas Sarkozy: <http://www.journaldunet.com/management/emploi-cadres/cv-des-candidats-a-la-presidentielle/nicolas-sarkozy.shtml> [dostęp 20.07.2012].

³⁸ Wykaz badań prowadzonych przez INED na temat imigracji i integracji od lat 40. XX w. z ich dokładnym opisem w języku francuskim jest dostępny tu: http://www.ined.fr/fr/ressources_documentation/enquetes/liste_enquetes/?libre=&ident_th=26&ident_aut=&andp=&anfp=&enq_search=Valider [dostęp 20.07.2012]. Za bardzo ważne uznaje się badanie mobilności geograficznej i integracji (inkluzyj) społecznej imigrantów we Francji z 1992 r. Szczegółowe informacje są dostępne tu: M. Tribalat, B. Riandey, P. Simon, *Mobilité géographique et insertion sociale (MGIS)*, INED 1992: http://www.ined.fr/fr/ressources_documentation/enquetes/liste_enquetes/?libre=&ident_th=26&ident_aut=&andp=&anfp=&enq_search=Valider [dostęp 20.07.2012]; P. Simon, M. Tribalat, *Chronique de l’immigration*, „Population” 1993 nr 1, s. 135-136: http://www.ined.fr/enquetes/Presentations/fr/IE0184P_fr.pdf [dostęp 20.07.2012]; M. Tribalat, P. Simon, B. Riandey, *De l’immigration à l’assimilation. Enquête sur les populations étrangères en France*, INED/La Découverte, Paris 1996.

³⁹ Przykładowe badania francuskie w tym zakresie obejmują: Enquête Emploi en continu, INSEE: <http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=sources/sou-enq-emploi-continu.htm> [dostęp 20.07.2012]; C. Beauchemin, C. Hamel, P. Simon (éd.), *Enquête ‘Trajectoires et Origines: la diversité des populations en France’*, Premiers résultats, Document de travail de l’INED nr 168, 2010: <http://teo.site.ined.fr/> oraz <http://www.wk-rh.fr/actualites/upload/etude-immigres-INED-INSEE.pdf> [dostęp 20.07.2012]. Szerzej na temat badań poświęconych integracji we Francji, w tym integracji ekonomicznej: M. Pachocka, *Wpływ naturalizacji na zatrudnienie imigrantów we*

ekonomistów, politologów, prawników) często koncentruje się na sytuacji muzułmańskiej populacji imigranckiej wyodrębnionej w oparciu o kryterium wyznaniowe. Na polskim gruncie nauk społecznych, ekonomicznych i politycznych tematem tym zajmowali się w ostatnich latach m.in. J. Zdanowski⁴⁰, M. Widy⁴¹, I. Kielan-Glińska⁴² i R. Włoch⁴³. Za stosunkowo nowe nazwisko należy uznać D. Orzechowską⁴⁴.

Jak wskazuje tytuł pracy I. Kielan-Glińskiej, bada ona problem muzułmanów we Francji w latach 1974–2004, podkreślając jej laicki charakter. Praca ma charakter historyczno-socjologiczny, prezentuje bogaty i rzetelnie opracowany materiał faktograficzny i zawiera interesującą egzemplifikację. Ponieważ analiza kończy się w okresie drugiej prezydentury Jacques’a Chiraca (2002–2007), ma ona mniejsze znaczenie dla niniejszego artykułu.

W przypadku opracowania M. Widy zgadzam się z poglądem K. Górak-Sosnowskiej⁴⁵, że ma ono zarazem znamiona publikacji naukowej, jak i przewodnika. Jest to publikacja z 2005 r., której zakres czasowy nie obejmuje okresu prezydentury N. Sarkozy’ego. Co więcej, bardziej niż na kwestii polityk publicznych autorka koncentruje się na funkcjonowaniu francuskiego modelu integracji imigrantów w praktyce. Populacja imigrancka jest reprezentowana przez ludność muzułmańską, a książka zawiera rozbudowany materiał empiryczny.

Uwagę zwraca opracowanie R. Włoch, które jest jedną z najbardziej aktualnych, o ile nie najbardziej aktualną, polskojęzyczną monografią na temat polityki imigracji we Francji na przykładzie populacji muzułmańskiej. Praca ma charakter komparatystyczny – autorka analizuje model integracji realizowany w Heksagonie w porównaniu do brytyjskiego. Ponadto przyjmuje ciekawą perspektywę analizy integracji, sygnalizuje różne jej wymiary i pokazuje ich wzajemne związki. Mówiąc o integracji ekonomicznej, nie przywołuje ona wystarczająco danych statystycznych np. INSEE i INED oraz wyników badań opinii publicznej. Brak tych elementów może być zamierzony i wynikać z celu i metodologii przyjętych przez badacza. W swojej analizie R. Włoch patrzy bowiem przez pryzmat rozwiązań instytucjonalnych w ramach polityki integracyjnej i polityki wyznaniowej państwa.

Francji – badanie D. Fougère’a i M. Safi, w: M. Kuczera (red.), *Młodzi naukowcy dla Polskiej Nauki*, cz. III, t. 2, CreativeTime, Kraków 2011, s. 188-196; Tenże, *Współczesna integracja ekonomiczna imigrantów z państw Maghrebu i ich potomków we Francji*, w: J. Osiński (red.), *Współczesne problemy demograficzne. Rzeczywistość i mity. Ujęcie krajowe, regionalne i globalne*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011, s. 319-344.

⁴⁰ J. Zdanowski, *Muzułmanie we Francji*, w: A. Parzymies (red.), *Muzułmanie w Europie*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2005, s. 433-449.

⁴¹ M. Widy, *Życie codzienne w muzułmańskim Paryżu*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2005. Obecnie autorka nazywa się Marta Widy-Behiesse.

⁴² I. Kielan-Glińska, *Muzułmanie w laickiej Francji (1974–2004). W kierunku integracji czy separatyzmu*, NOMOS, Kraków 2009.

⁴³ R. Włoch, *Polityka integracji muzułmanów we Francji i Wielkiej Brytanii*, WUW, Warszawa 2011.

⁴⁴ I. Kielan-Glińska, dz. cyt., rec. D. Orzechowska, „*Studia Polityczne*” 2010 nr 26, s. 209-214. Jak wskazują dostępne źródła internetowe, autorka pracuje obecnie nad projektem badawczym pt. *Współczesna polityka integracyjna Francji wobec państw regionu Morza Śródziemnego*. Źródło: Strona ISP PAN: <http://www.isppan.waw.pl/zebrania/europeistykazapr.htm> [dostęp 20.07.2012].

⁴⁵ M. Widy, dz. cyt., rec. K. Górak-Sosnowska, Recenzja: *Życie codzienne w muzułmańskim Paryżu*, Arabia.pl, 22.10.2005: <http://www.arabia.pl/content/view/281065/2/> [dostęp 20.07.2012].

Badając politykę integracji we Francji, warto stopniowo odchodzić od analizy populacji muzułmańskiej na rzecz populacji maghrebskiej i jej potomków. Muzułmanie mogą pochodzić zarówno z państw arabskich, innych państw afrykańskich, Iranu, Turcji, jak i Azji. Populacja maghrebska jest łatwiejsza do zdefiniowania ze względu na przesłanki geograficzne. Zgodnie z ujęciem wąskim Maghreb to ta część Afryki Północnej, która obejmuje trzy państwa arabskie – Tunezję, Algierię i Maroko. Ponadto większość Maghrebczyków wywodzi się z tradycji islamskiej, co powoduje, że tak prowadzona analiza również uwzględnia czynnik religijny.

2. Definicje i metodologia

W celu zapewnienia spójności metodologicznej w analizach imigracji i integracji we Francji, należy pamiętać, że francuska literatura przedmiotu i dane statystyczne są bardzo obszerne, zdywersyfikowane i często ogólnodostępne. Tym samym powinny one stanowić punkt wyjścia i źródło inspiracji dla wielu badaczy. Jednak w definicjach i metodologii stosowanych przez podmioty francuskie takie jak INSEE, INED i Wysoką Radę ds. Integracji (fr. *Haut Conseil à l'Intégration*, HCI) oraz w podejściu badawczym niektórych zagranicznych ośrodków, instytucji i organizacji międzynarodowych mogą występować różnice (np. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, OECD). Jeden z przykładów dotyczy sposobu definiowania cudzoziemca, imigranta i potomka imigranta.

Cudzoziemiec (fr. *étranger*) to osoba, która rezyduje we Francji i nie posiada obywatelstwa francuskiego – posiada wyłącznie inne obywatelstwo lub nie posiada żadnego (apatrydzi). Osoby z obywatelstwem francuskim posiadające również inne obywatelstwo (lub kilka) są uważane we Francji za Francuzów. Cudzoziemiec nie musi być imigrantem, może urodzić się w Heksagonie, co głównie dotyczy osób małoletnich. Zgodnie z wykładnią HCI imigrant to osoba urodzona jako cudzoziemiec (nie-Francuz) za granicą i rezydująca we Francji. Osoby urodzone jako Francuzi za granicą i żyjący we Francji nie są imigrantami. Tym samym populacja nieimigrancka obejmuje rodowitych Francuzów, bez względu na miejsce urodzenia – we Francji lub poza jej granicami, oraz cudzoziemców urodzonych w Heksagonie. Status imigranta obowiązuje całe życie – jednostka będzie nadal należała do populacji imigranckiej, nawet, jeśli stanie się Francuzem przez nadanie obywatelstwa. To kraj urodzenia, a nie narodowość (obywatelstwo) w chwili urodzenia, decyduje o geograficznym pochodzeniu danego imigranta. Pojęcie, które nie jest oficjalnie zdefiniowane to potomek imigranta. W swoich analizach INSEE i INED przyjmują, że jest to każda osoba urodzona w Heksagonie, której przynajmniej jeden rodzic jest imigrantem⁴⁶.

⁴⁶INSEE: <http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=definitions/etranger.htm>; <http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=definitions/immigre.htm> [dostęp 20.07.2012]; Y. Breem, *Les descendants d'immigrés*, „Infos Migrations” 2010 nr 15: http://www.immigration.fr/IM_15_072010_.pdf [dostęp 20.07.2012].

3. Pojęcie integracji i jej wymiary⁴⁷

Literatura przedmiotu podaje różne definicje integracji. Na uwagę zasługuje ta przyjęta przez Komisję Europejską (KE) w 2003 r., w myśl której integracja to *dwustronny proces, oparty na wzajemnych uprawnieniach i towarzyszących im zobowiązaniach legalnych rezydentów i społeczeństwa przyjmującego. Odpowiedzialność społeczeństwa polega na zapewnieniu imigrantom formalnych praw w taki sposób, by mieli oni zapewnioną możliwość uczestniczenia w życiu ekonomicznym, społecznym, kulturowym i obywatelskim. Natomiast imigranci powinni szanować fundamentalne normy i wartości społeczeństwa goszczącego i aktywnie uczestniczyć w procesie integracyjnym, bez konieczności zrzekania się własnej tożsamości*⁴⁸.

Tak przedstawioną koncepcję integracji rozwinęli Han Entzinger i Renske Biezeveld w napisanym na zlecenie KE raporcie zatytułowanym *Benchmarking in Integration (Analiza porównawcza integracji)*. Proces integracji zachodzi na co najmniej dwóch poziomach, które można rozumieć następująco:

1. Poziom instytucjonalny – wzrost uczestnictwa imigrantów w najważniejszych instytucjach społeczeństwa (rynek, system szkolnictwa, opieka zdrowotna),
2. Poziom normatywny – zmiany w orientacji kulturowej i identyfikacji imigrantów (akulturacja).

Badacze wyróżnili trzy wymiary integracji instytucjonalnej, z których każdy odnosi się do innej instytucji społeczeństwa:

1. Integracja polityczno-prawna (instytucja – państwo, wskaźniki – m.in. liczba imigrantów z obywatelstwem lub zezwoleniem na pobyt stały, liczba imigrantów z podwójnym obywatelstwem, uczestnictwo w politycznym procesie decydowania, aktywność w ramach społeczeństwa obywatelskiego),
2. Integracja społeczno-ekonomiczna (instytucja – rynek, wskaźniki – m.in. poziom zatrudnienia imigrantów, poziom dochodu, poziom wykształcenia, dostęp do zabezpieczenia społecznego, segregacja mieszkaniowa, miejsce zamieszkania),
3. Integracja kulturowa (instytucja – naród, wskaźniki – m.in. akceptacja przez imigrantów podstawowych reguł i norm obowiązujących w społeczeństwie przyjmującym, posługiwanie się językiem większości społeczeństwa przyjmującego)⁴⁹.

4. Struktura populacji imigranckiej

Na uwagę zasługuje struktura populacji imigranckiej we Francji według kraju urodzenia (tab. 1). Przywołane dane zostały opublikowane w październiku 2011 r., a pochodzą z powszechnego spisu ludności z 2008 r. Według oficjalnych danych

⁴⁷ Materiał ten został uprzednio wykorzystany w pracy: M. Pachocka, *Wpływ naturalizacji...*, dz. cyt., s. 188-189.

⁴⁸ *Opinion of the European Economic and Social Committee on Access to the EU Citizenship. Own initiative opinion*, EESC 2003, Brussels, s. 17-18; cyt. za: R. Włoch, dz. cyt., s. 27-28.

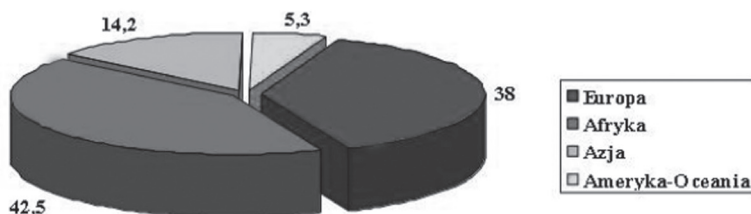
⁴⁹ Fragment poświęcony definicji integracji i jej wymiarom został opracowany w oparciu o: R. Włoch, dz. cyt., s. 24-30, 275-276.

INSEE, w 2008 r. Francja liczyła około 5,3 mln imigrantów (5 342 288) z różnych regionów świata. Imigranci z Afryki stanowili łącznie 42,5%, udział Europejczyków wyniósł 38%, a Azja była reprezentowana w 14,2%. Najniższy odsetek imigrantów pochodził z regionu ujętego w statystykach jako Ameryka-Oceania (5,3%) (rys. 1). Jak wynika z rys. 2, w całkowitej liczbie imigrantów w 2008 r. Maghrebczyzy stanowili 30,1% (1,6 mln), w tym przeważali Algierczycy (713 334) i Marokańczycy (653 826), przy stosunkowo niewielkim udziale Tunezyjczyków (234 669)⁵⁰. Dla porównania, w analizowanym okresie Portugalczycy stanowili tylko 11% (0,58 mln). Szczególnie wysoki odsetek Maghrebczyków we Francji ma swoje uwarunkowania historyczne. Algieria była terytorium zamorskim Francji (1848–1962), a w Tunezji (1881) i Maroku (1912) ustanowiono protektorat⁵¹.

Tabela 1. Struktura populacji imigranckiej we Francji według kraju urodzenia (2008)

Region świata	%	Liczba
Afryka	42,5	2 271 231
Europa	38	2 032 021
Azja	14,2	756 846
Ameryka-Oceania	5,3	282 191
Razem	100	5 342 289

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Répartition des immigrés par pays de naissance (2008)*, INSEE: http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=0&ref_id=immigrespaysnais [dostęp 20.07.2012].

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Répartition des immigrés...*, dz. cyt.

Ryc. 1. Imigranci we Francji według kraju urodzenia (%), 2008

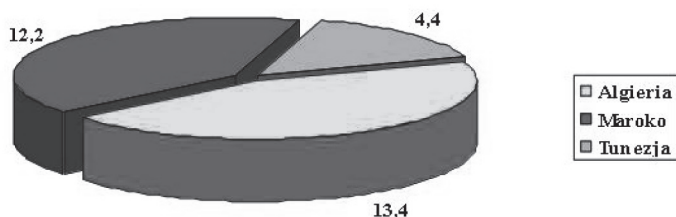
INSEE szacuje w swojej publikacji na temat potomków imigrantów z 2010 r., że w 2008 r. ich liczba we Francji wynosiła ponad 6,1 mln osób, składając się z 4,3 mln osób w wieku 15 lat i więcej (szacunki na podstawie badania INSEE pt. *Emploi en continu*⁵²) oraz 1,85 mln osób poniżej 15 roku życia (szacunki na podstawie spi-

⁵⁰ *Répartition des immigrés par pays de naissance (2008)*, INSEE:

http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=0&ref_id=immigrespaysnais [dostęp 20.07.2012].

⁵¹ W dobie monarchii lipcowej (1830–1848) Francja podbiła Algierię, potem uznaną za terytorium zamorskie i włączoną do francuskiego podziału administracyjnego (3 departamenty). Źródło: I. Kielan-Glińska, dz. cyt., s. 22-23.

⁵² Opis projektu badawczego INSEE, jego historii i metodologii w języku francuskim dostępny jest tu: *Enquête Emploi en continu*, INSEE: <http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=sources/sou-enq-emploi-continuu>.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Répartition des immigrés..., dz. cyt.

Ryc. 2. Imigranci z państw Maghrebu we Francji (%), 2008)

su ludności). Wśród potomków większość stanowią dzieci europejskich imigrantów (65%), w tym z Europy Południowej (44%), a potomkowie Maghrebczyków odpowiadają 23% liczby całkowitej. W grupie wiekowej 15–24 lata Europa jest reprezentowana tylko w 34%, natomiast Maghreb w 36%. W 2008 r. INSEE przyjął, że liczba imigrantów i ich potomków w Heksagonie kształtowała się na poziomie 11,7 mln osób, co stanowiło 19% ludności mieszkającej we Francji⁵³. Z kolei z raportu HCI z kwietnia 2011 r. wynika, że liczba imigrantów i dzieci, których przynajmniej jeden z rodziców jest imigrantem, wyniosła 11,5 mln osób⁵⁴.

5. Kalendarium najważniejszych wydarzeń polityki migracyjnej w latach 2006–2012⁵⁵

Nicolas Sarkozy dwukrotnie był ministrem spraw wewnętrznych Francji – w latach 2002–2004 w rządzie J.-P. Raffarina i następnie w latach 2005–2007 w rządzie D. de Villepin, a w dniu 16 maja 2007 r. objął stanowisko prezydenta V Republiki Francuskiej. W 2012 r. przegrał w wyborach prezydenckich, ustępując miejsca François Hollande’owi z Partii Socjalistycznej. Problem migracji i integracji we Francji był nieodłącznym elementem jego obecności na scenie politycznej w ostatnich latach.

Na przełomie października i listopada 2005 r. we Francji wybuchły zamieszki na przedmieściach Paryża i w innych regionach poza Île-de-France. Do incydentów,

htm [dostęp 20.07.2012]. Badanie to ma na celu jednocześnie monitorowanie rozwoju sytuacji jednostek na rynku pracy i jej struktury. Jest źródłem wyników na temat aktywności zawodowej, bezrobocia, zatrudnienia i bierności zawodowej. Badanie obejmuje jednostki w wieku 15 lat i więcej, zamieszkujące Francję metropolitarną.

⁵³ Y. Breem, *Les descendants d’immigrés*, dz. cyt. Według innego opracowania INSEE w 2008 r. liczba ludności Francji wyniosła prawie 64 mln (63 961 956), w 2009 r. już 64,3 mln, a w 2010 r. osiągnęła 64,7 mln osób. W dniu 1 stycznia 2011 r. populacja Francji po raz pierwszy przekroczyła 65 mln mieszkańców (65,8 mln). Źródło: A. Pla, C. Beaumel, *Bilan démographique 2010 – La population française atteint 65 millions d’habitants*, „Insee Première” 2011 nr 1332: http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=ip1332 [dostęp 20.07.2012].

⁵⁴ HCI, *La France sait-elle encore intégrer les immigrés? Bilan de la politique d’intégration en France depuis vingt ans et perspectives*, 2011, s. 16.

⁵⁵ Szkielet wydarzeń uwzględnionych w kalendarium został opracowany na podstawie strony rządowej: Chronologie: histoire de l’immigration en dates, Vie Publique, 09.04.2010: <http://www.vie-publique.fr/politiques-publiques/politique-immigration/chronologie-immigration/> [dostęp 20.07.2012].

w tym podpaleń, dochodziło w takich miastach jak Bordeaux, Rennes, Rouen, Tuluza, Strasburg i Lille. Jak informowała polska prasa opierając się na mediach francuskich, bezpośrednią przyczyną zamieszek we Francji była śmierć dwóch nastolatków w Clichy-sous-Bois na skutek porażenia prądem w transformatorze, w którym ukrywali się oni przed policją. Doprowadziło to do protestów, które *rozszerzyły się na inne miejscowości w północno-wschodnim rejonie aglomeracji paryskiej, gdzie znajdują się skupiska ludności pochodzącej z czarnej Afryki i krajów Maghrebu, głównie wyznającej islam*⁵⁶. Prasa podkreślała problem wykluczenia społecznego młodych ludzi zamieszkujących przedmieścia dużych miast Heksagonu, szczególnie wywodzących się z populacji imigranckiej oraz narastające napięcie społeczne.

W tym czasie N. Sarkozy był ministrem spraw wewnętrznych Francji. W dniu 29 marca 2006 r. rząd zgłosił projekt ustawy dotyczącej imigracji i integracji, który rozwijał koncepcję imigracji kontrolowanej oraz ustanawiał tzw. „umowę o przyjęciu i integracji”. Umowę mieli podpisywać legalni imigranci przybywający do Heksagonu. Reforma zaproponowana przez N. Sarkozy’ego, nad którą francuski parlament debatował w 2006 r., rozpoczęła proces rekonstrukcji polityki imigracyjnej w Europie zarówno na szczeblu krajowym, jak i UE. Nowa polityka imigracyjna była w rzeczywistości wypadkową dwóch polityk publicznych – imigracyjnej i integracyjnej. Pierwszy jej filar realizował interesy państw przyjmujących, które chcą móc oddziaływać na liczbę przybywających imigrantów i ich użyteczność rynkową. Druga polityka w centrum stawiała interesy imigrantów, dążąc do zagwarantowania im pełnoprawnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa przyjmującego. Innymi słowy, zakładała ona dążenie do skutecznej integracji imigrantów w państwie przyjmującym w różnych jej obszarach.

Nowe podejście do imigrantów przybywających do państw europejskich opierało się na wprowadzaniu wymogów, które ograniczają swobodny dostęp do rynku krajowego. Ma to na celu wykluczenie imigrantów o niskim poziomie wykształcenia i niewystarczających alifikacjach zawodowych. Skuteczną selekcję mają umożliwić „umowy o przyjęciu i integracji”, do których przestrzegania legalni cudzoziemcy się zobowiązują. W przeciwnym wypadku mogą zostać poproszeni o opuszczenie państwa przyjmującego. Francja kieruje się utylitarnym kryterium przy selekcji imigrantów, co nasuwa skojarzenia z polityką lat 60. i 70. – pożądanymi są imigranci, którzy odpowiadają potrzebom rynku pracy.

W maju i czerwcu 2006 r. toczyła się burzliwa dyskusja polityczna, przeniesiona do sfery publicznej, nad projektem nowej ustawy. Ostatecznie w dniu 24 lipca 2006 r. nowa ustawa o integracji i imigracji została przyjęta. Zakładała ona *przejście od imigracji niekontrolowanej do selektywnej*. Aby osiągnąć ten cel, ustawa zaostrzała zarówno warunki łączenia rodzin, które było głównym źródłem imigracji niekontrolowanej (fr. *immigration subie* – imigracja, na którą państwo przyjmujące nie ma większego wpływu), jak i kontrolę małżeństw mieszanych. Otrzymanie karty pobytu „pracownika” było uzależnione od posiadania umowy o pracę i wcześniejszego uzyskania wizy

⁵⁶ PAP, *Nadal trwają zamieszki we Francji*, Money.pl, 05.11.2005: <http://www.money.pl/archiwum/wiadomosci/artykul/nadal;trwaja;zamieszki;we;francji;210;0;130002.html> [dostęp 20.07.2012].

na pobyt długotrwały. Ustawa przewidywała również selekcję siły roboczej w oparciu o wykaz sektorów, z których pracodawcy mogą zgłaszać zapotrzebowanie na zagranicznych pracowników. Francja wprowadziła ponadto „kartę kompetencji i talentów” ważną przez okres trzech lat i odnawialną, która miała ułatwić przyjmowanie tych cudzoziemców, których talent mógł przyczynić się do rozwoju państwa. Natomiast ustawa z dnia 14 listopada 2006 r. odnosząca się do kontroli ważności małżeństw miała na celu zwalczanie małżeństw pozornych⁵⁷. W tym samym roku podjęto decyzję o utworzeniu Narodowego Muzeum Historii Imigracji w Paryżu⁵⁸.

W maju 2007 r. N. Sarkozy został wybrany prezydentem V Republiki i w dniu 17 maja mianował François Fillona na premiera. Brice Hortefeux objął stanowisko ministra imigracji, integracji, tożsamości narodowej i wspólnego rozwoju. Ośmiu z dwunastu historyków wchodzących w skład komitetu historycznego przyszłego Muzeum podało się do dymisji, protestując w ten sposób przeciwko utworzeniu ministerstwa grupującego kwestie imigracji i tożsamości narodowej. Zdaniem badaczy, wśród których znaleźli się Patrick Weil i Gérard Noiriel, definiowanie tożsamości nie jest zadaniem demokratycznego państwa. Uważali oni, że takie zestawienie zakresu obowiązków w jednym ministerstwie wpisuje się w dyskurs stygmatyzujący imigrację. W dniu 4 lipca 2007 r. minister ds. imigracji przedstawił Radzie Ministrów projekt ustawy dotyczącej kontroli imigracji, integracji i azylu, która miała regulować szczególnie kwestie związane z imigracją z powodów rodzinnych. Została ona promulgowana w dniu 20 listopada 2007 r.

Na tym etapie omawiania rozwiązań prawnych regulujących napływ imigrantów do Francji, na uwagę zasługuje list, z jakim prezydent N. Sarkozy zwrócił się do ministra B. Hortefeux. W liście z dnia 9 lipca 2007 r. wskazywał on na priorytety francuskiej polityki imigracyjnej. Prezydent podkreślił, że imigracja jest kluczową kwestią dla narodu i poważnym wyzwaniem globalnym. Mając na uwadze interes państwa przyjmującego i krajów pochodzenia imigrantów, projekt prezydencki ma pozwolić na osiedlanie się pewnej liczby imigrantów we Francji, wymagając jednak od nich respektowania francuskich wartości oraz zapewniając kontrolę skali zjawiska migracji. B. Hortefeux miał nie tylko określić strukturę nowego ministerstwa, lecz w szczególności skupić się na realizacji dwóch celów⁵⁹:

1. Wzmocnić i pogłębić politykę selektywnej imigracji, którą zaczęto wprowadzać w życie od 2002 r.,
2. Przekonać partnerów Francji, aby zaangażowali się w tworzenie polityki zarządzania ruchami migracyjnymi na poziomie europejskim i międzynarodowym.

⁵⁷ *Małżeństwa pozorne. Studium nad małżeństwami fikcyjnymi w państwach członkowskich MKSC*, Commissions Internationale de l'État Civil (CIEC), Strasburg 2010: <http://www.ciec1.org/Etudes/Fraude/MariagesSimules-POL-sept2010.pdf> [dostęp 20.07.2012].

⁵⁸ Strona Cité – Narodowego Muzeum Historii Imigracji w Paryżu: <http://www.histoire-immigration.fr/> [dostęp 20.07.2012].

⁵⁹ Lettre de mission de M. Nicolas Sarkozy, Président de la République, adressée à M. Brice Hortefeux, ministre de l'immigration, de l'intégration, de l'identité nationale et du codéveloppement, sur les priorités en matière de politique d'immigration, le 9 juillet 2007: <http://discours.vie-publique.fr/notices/077002185.html> [dostęp 20.07.2012].

Pozostałe główne myśli zawarte w liście skierowanym do ministra można wyrazić w następujących słowach⁶⁰:

- *Francja musi pozostać krajem otwartym na imigrantów*, kontynuując tradycję przyjmowania osób prześladowanych na całym świecie. Skala i charakter imigracji musi jednak odpowiadać francuskim możliwościom przyjmowania imigrantów i nie zakłócać równowagi społecznej. B. Hortefeux i jego administracja powinni potwierdzić i zagwarantować całkowite prawo Francji do decydowania, kto może się osiedlać na jej terytorium, a kto nie.
- Należy przyjmować cudzoziemców, którym można zaoferować pracę, którzy mają/ powinni kształcić się we Francji lub którzy odpowiadają potrzebom francuskiej gospodarki. Źródłem inspiracji w tym zakresie może być Kanada i Wielka Brytania.
- Łączenie rodzin jest prawem, które powinno być realizowane w warunkach poszanowania obowiązujących procedur, ale również gwarantować, że osoby osiedlające się we Francji chcą i faktycznie mają szanse na integrację. W efekcie łączenie rodzin musi być uzależnione od posiadania miejsca zamieszkania i dysponowania dochodami wystarczającymi do utrzymania rodziny. Ponadto, przed przyjazdem do Francji, należy określić poziom znajomości języka francuskiego i kultury państwa przyjmującego.
- Minister imigracji wraz z ministrem szkolnictwa wyższego powinien zmienić politykę przyjmowania zagranicznych studentów we Francji. Należy zdywersyfikować państwa pochodzenia studentów i rekrutować większą ich liczbę w ramach kierunków ścisłych. Francja chce stać się państwem atrakcyjnym dla najlepszych studentów z całego świata, przy jednoczesnym dopełnianiu swoich obowiązków wynikających z kształcenia przyszłych elit najuboższych państw.
- Francja nie może zezwalać na osiedlanie się na swoim terytorium cudzoziemców, którzy nie szanują jej wartości i nie wyrażają chęci integracji. Każda osoba pragnąca żyć w tym państwie będzie musiała zobowiązać się do opanowania języka francuskiego i przestrzegania podstawowych zasad Republiki, w szczególności zasady równości mężczyzn i kobiet, francuskich przepisów regulujących kwestie małżeństwa, obowiązku edukacji dzieci, laickości i wolności sumienia.
- N. Sarkozy przyjął również, że minister wzmocni techniczne środki zwalczania nielegalnej imigracji, przede wszystkim w zakresie rozwiązań biometrycznych.
- Realizując politykę imigracji kontrolowanej, B. Hortefeux miał brać pod uwagę interes państw pochodzenia imigrantów. W przypadku krajów najsłabiej rozwiniętych (szczególnie w Afryce) niezbędna jest bliska współpraca w zakresie regulowania ruchów migracyjnych między tymi państwami a Francją. W długim okresie kluczową rolę będzie odgrywała polityka pomocy rozwojowej. Pomoc w rozwoju będzie stanowiła istotny komponent porozumień dotyczących imigracji, które francuski minister będzie podpisywał z państwami pochodzenia imigrantów.
- Minister będzie również zaangażowany w działania na szczeblu UE i tworzenie rozwiązań wspólnych w temacie imigracji.

⁶⁰ Tamże.

Podsumowując swój list skierowany do B. Hortefeux, w którym prezydent powierzył mu określoną misję, N. Sarkozy raz jeszcze wymienił cele, jakie stawia przed ministrem: *zrównoważenie imigracji z przyczyn ekonomicznych w stosunku do imigracji z innych powodów, zmiana w liczbie nowo przyjezdnych, społeczna i zawodowa integracja legalnych imigrantów, likwidacja struktur nielegalnej imigracji, zwalczanie nielegalnego zatrudnienia i zwiększenie liczby przypadków deportacji, podpisanie umów o wspólnych działaniach w obszarze imigracji, wzmocnienie pomocy rozwojowej w krajach pochodzenia imigrantów, promowanie równości szans i walka z dyskryminacją*⁶¹.

W dniu 18 czerwca 2008 r. Parlament Europejski (PE) przyjął projekt dyrektywy w sprawie *wspólnych norm i procedur odsyłania nielegalnych imigrantów pochodzących z państw trzecich*. W październiku Rada Europejska (RE) przyjęła *Pakt europejski o imigracji i azylu* w wyniku inicjatywy francuskiej prezydencji, który przewidywał harmonizację polityk publicznych w tym zakresie w UE. W ten sposób na szczeblu europejskim został zatwierdzony kierunek, który swojej polityce migracyjnej Francja nadała w połowie lat 70. Przy tej okazji wskazano na pięć kluczowych obszarów działań⁶²:

1. Organizowanie legalnej imigracji w sposób uwzględniający priorytety, potrzeby i zdolności przyjmowania określone przez każde państwo członkowskie oraz sprzyjający integracji migrantów,
2. Zwalczanie nielegalnej imigracji, szczególnie zapewniając skuteczne powroty cudzoziemców przebywających nielegalnie w państwie członkowskim do ich państw pochodzenia lub tranzytu,
3. Zwiększenie skuteczności kontroli granicznych,
4. Budowa Europy, która będzie miejscem azylu,
5. Partnerstwo z państwami pochodzenia i tranzytu.

W dniu 26 października 2009 r. Eric Besson, minister imigracji, tożsamości narodowej i solidarnego rozwoju (pełnił funkcję w okresie 15.01.2009–13.11.2010), zapowiedział *wielką debatę na temat tożsamości narodowej* obywateli Republiki, przewidzianą na okres od dnia 2 listopada 2009 r. do lutego 2010 r. Debatę miała być prowadzona na szczeblu prefektur i podprefektur.

W dniu 20 grudnia 2010 r. minister spraw wewnętrznych, terytoriów zamorskich, samorządu terytorialnego i imigracji był przesłuchiwany przez senacką komisję prawną w ramach badania nowego projektu ustawy dotyczącej imigracji, integracji i narodowości. Podczas przesłuchania Brice Hortefeux w następujących słowach bronił nowej ustawy, nad którą prace zainicjował jego przejściowy poprzednik – Eric Besson: *Zasady polityki rządu w zakresie imigracji są proste, jasne i uczciwe: Francja ma prawo wybierać, kogo chce lub może przyjmując na swojej ziemi; każdy cudzoziemiec o niuregulowanej sytuacji pobytowej zostanie odesłany do kraju pochodzenia, z wy-*

⁶¹ Tamże.

⁶² Europejski pakt o imigracji i azylu: http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/jl0038_pl.htm [dostęp 20.07.2012].

*jątkiem przypadków szczególnych dotyczących kwestii humanitarnych, zdrowotnych, społecznych, politycznych lub religijnych; w końcu, cudzoziemcy legalnie przyjęci na naszym terytorium mają takie same prawa ekonomiczne i społeczne jak Francuzi*⁶³.

W dniu 31 marca 2010 r. minister imigracji, integracji, tożsamości narodowej i rozwoju solidarnego przedstawił Radzie Ministrów projekt ustawy dotyczącej imigracji, integracji i narodowości. W lutym 2011 r. większością głosów Senat odrzucił popieraną przez prezydenta poprawkę do ustawy imigracyjnej, która przewidywała utratę obywatelstwa francuskiego w przypadku tych osób, które uzyskały je mniej niż dziesięć lat wcześniej, a dopuściły się przestępstwa zabójstwa policjanta lub mundurowego funkcjonariusza podczas pełnienia służby⁶⁴. W dniu 26 kwietnia 2011 r. w związku z masowym napływem imigrantów z Tunezji na włoską wyspę Lampedusa, premier Włoch Silvio Berlusconi i prezydent Francji N. Sarkozy wystosowali list do przewodniczącego KE Jose Manuela Barosso i przewodniczącego RE Hermana van Rompuy, w którym zaapelowali o rozważenie możliwości tymczasowego przywrócenia kontroli na granicach wewnątrz UE w przypadku wyjątkowych trudności z kontrolowaniem wspólnych granic zewnętrznych.

Natomiast w jednym z udzielonych wywiadów w maju tego samego roku N. Sarkozy oświadczył, że liczba nowo powstających miejsc pracy w państwie jest niewystarczająca, aby możliwe było przyjęcie fali imigrantów z *niestabilnych politycznie państw Afryki Północnej*, tym bardziej, że *liczba osób w wieku produkcyjnym zwiększa się we Francji corocznie o 110 tys.*⁶⁵.

W dniu 16 czerwca 2011 r. nastąpiła promulgacja ustawy dotyczącej imigracji, integracji i narodowości. Zaostrzono wymogi związane z pozostaniem na terytorium Francji i uzyskaniem obywatelstwa. W 2012 r. temat imigracji powrócił w związku z wyborami prezydenckimi. N. Sarkozy poniósł w nich klęskę.

6. Czy francuska polityka migracyjna i model integracji są skuteczne?

Oceny dotyczące francuskiej polityki migracyjnej, modelu integracji imigrantów i jego skuteczności są niejednoznaczne, chociaż coraz częściej słychać krytyczne głosy. Problem wydaje się wynikać z nadmiernego przywiązywania uwagi władz publicznych do integracji w wymiarze prawnym i politycznym oraz zaniedbania wymiaru społeczno-ekonomicznego. Dość gwałtowne przebudzenie przyniosły wydarzenia z lat 2005–2006, co wpłynęło na zmianę w prowadzonej polityce. W tym miejscu warto zapoznać się z wybranymi opiniami badaczy polskich i zagranicznych oraz stanowiskiem niektórych instytucji na temat imigracji i integracji we Francji. Pozwala to zaobserwować różne punkty widzenia i często ich uzasadnienie.

⁶³ J. Martinez, *Politiques d'immigration: bilan d'un échec*, „Cités” 2011 nr 46, s. 33.

⁶⁴ A. Rybińska, *Imigrantom nie grozi już utrata obywatelstwa*, „Rzeczpospolita”, 05.02.2011: <http://www.rp.pl/artykul/605507.html> [dostęp 20.07.2012].

⁶⁵ PAP, *Sarkozy: nie mamy miejsc pracy dla imigrantów*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 03.05.2011: http://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/510168,sarkozy_nie_mamy_miejsc_pracy_dla_imigrantow.html [dostęp 20.07.2012].

a) Wysoka Rada ds. Integracji (HCI) – o skuteczności integracji

Już raport HCI z 2001 r. wskazywał, że problem integracji we Francji jest daleki od rozwiązania. Obecność imigrantów wśród kadr kierowniczych jest wciąż bardzo ograniczona, a publiczny mechanizm odpowiedzialny za przyjmowanie nowo przybyłych imigrantów stał się mało skuteczny. Reprezentacja imigrantów, szczególnie tych pochodzących z Maghrebu, na stanowiskach kierowniczych w dużych przedsiębiorstwach publicznych lub prywatnych jest niewielka. Wyjątek stanowią najnowocześniejsze firmy konsultingowe, które opierają swój proces rekrutacji na kryterium kompetencji posiadanych przez kandydatów bez względu na ich pochodzenie. Niekorzystnie kształtuje się również zatrudnienie Francuzów o korzeniach maghrebskich i przybyłych z departamentów zamorskich na stanowiskach kierowniczych w administracji publicznej⁶⁶.

W 2006 r. Rada uznała, że wzrost nierówności i przemocy społecznej (dowodem są zamieszki z 2005 r.) wynika z trzech zjawisk: *ubożenia niektórych społeczności, etniczacji niektórych dzielnic i utrzymywania się dyskryminacji na rynku pracy i w polityce mieszkaniowej*. Różnicowania społeczeństwa francuskiego nie można negocjować, tylko trzeba uznać za fakt i diagnozować problem, a następnie prowadzić odpowiednią politykę społeczną⁶⁷.

Mimo że proces integracji imigrantów we Francji jest złożony i wielowymiarowy, Wysoka Rada ds. Integracji oceniła w raporcie z 2011 r., że w analizowanym przez nią okresie (począwszy od 1989 r.) francuski model asymilacyjny sprawdził się. Ponieważ imigranci nie napływają regularnie do Heksagonu, polityka ich integracji musi być rozłożona w czasie i systemowa oraz uwzględniać uwarunkowania imigracji – wspólnie tej o charakterze rodzinnym, w przeszłości – zarobkowym. Nieustanne migracje jednostek w skali świata i postępująca globalizacja sprawiają zarazem, że integracja nie kończy się, lecz stale jest realizowana⁶⁸.

Jak informowała francuska prasa codzienna, w raporcie przedłożonym w kwietniu 2011 r. premierowi François Fillonowi, przewodniczący HCI Patrick Gaubert ocenił, że francuski model integracji działa: *Jeśli rozpatrujemy integrację w kategoriach mierzalnych wskaźników takich jak dyplomy uzyskiwane przez kolejne pokolenia, mobilność społeczna i mieszane małżeństwa, to większość się integruje*. W tym samym czasie Claude Guéant, ówczesny minister spraw wewnętrznych, potwierdził, zgodnie ze słowami N. Sarkozy'ego z listopada 2010 r., że integracja nie działa i *należy wiedzieć, że 24% obcokrajowców nieeuropejskich przebywających we Francji poszukuje pracy. To prawie trzy razy więcej niż krajowa stopa bezrobocia*. Minister ogłosił, że w pierwszej kolejności jego celem będzie zmniejszenie liczby legalnych imigrantów z 200 tys. rocznie do 180 tys.⁶⁹.

⁶⁶ HCI, *Les parcours d'intégration*, 2001, s. 7-8: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/rapports-publics/014000758/index.shtml> [dostęp 20.07.2012].

⁶⁷ Tenże, *Les indicateurs d'intégration: statistiques ethniques, enquêtes sur les patronymes, mesure de la diversité, baromètre de l'intégration. Avis à Monsieur le Premier ministre*, 2006: http://www.hci.gouv.fr/IMG/pdf/AVIS_Indicateurs_integracion.pdf [dostęp 20.07.2012]; cyt. za: R. Włoch, dz. cyt., s. 281.

⁶⁸ Tenże, *La France sait-elle encore intégrer les immigrés?...*, dz. cyt., s. 39.

⁶⁹ AFP, *Guéant confirme vouloir „réduire l'immigration légale”*, „Le Figaro”, 16.04.2012: <http://www.lefigaro.fr/>

b) Patrick Weil, historyk i politolog – o polityce imigracyjnej w okresie prezydentury N. Sarkozy’ego⁷⁰

Jednym z najnowszych źródeł na temat zjawiska imigracji we Francji jest wywiad z francuskim historykiem i politologiem Patrickiem Weilem z dnia 19 kwietnia 2012 r., opublikowany przez TNS Sofres jeszcze przed wyborami prezydenckimi 2012. Zdaniem P. Weila sytuacja cudzoziemców w Heksagonie jest paradoksalna. Nicolas Sarkozy zapowiadał zerwanie z wszystkimi dotychczasowymi politykami i z imigracją niekontrolowaną, jednak celu tego nie osiągnął. Doprowadził on do niestabilnej sytuacji prawnej i poczucia niepewności o swoją przyszłość w przypadku tych osób, które muszą co roku odnawiać pozwolenie na pobyt. Następnie P. Weil odniósł się do słów N. Sarkozy’ego, który stwierdził, że we Francji jest zbyt wielu cudzoziemców. Według historyka ich łączna liczba w Heksagonie wynosi 3 mln. Są to osoby, które zostały przyjęte, otrzymały pozwolenie na pobyt i nie wnioskowały o nadanie im obywatelstwa francuskiego. Mają prawo być cudzoziemcami we Francji, przestrzegając obowiązującego prawa. Problem nie dotyczy zbyt dużej liczby obcokrajowców, lecz zbyt wielu cudzoziemców o nieuregulowanej sytuacji prawnej. N. Sarkozy uderzył jednak w tych, których sytuacja pobytowa nie budzi zastrzeżeń. Ponadto przyjął on absurdalną strategię wobec problemu imigracji nielegalnej. Zdaniem P. Weila nie należy zwalczać nielegalnej imigracji, która nie stwarza zagrożenia, przy pomocy policji, lecz zastosować inne środki.

Obecnie imigracja nie jest jednym z najważniejszych problemów dla Francuzów. Kwestia ta przyciąga co prawda uwagę części elektoratu, ale inni mają już dosyć manipulacji w tym zakresie. Ogląd sceny politycznej pozwala zauważyć jedynie nieznaczne różnice w podejściu do tematu imigracji, która nie zasługuje na „polityczną eksploatację”.

c) Renata Włoch, socjolog – o polityce integracji populacji muzułmańskiej⁷¹

Francuski model polityki integracji (w tym muzułmanów) wpisuje się w rozwiązania instytucjonalne, które są uwarunkowane historycznie. Francja oparła integrację populacji imigranckiej na republikańskich zasadach, normach, wartościach i instytucjach, szczególnie na *laïcité*, czerpiących z myśli oświeceniowej i rozumu. Odwołanie się do takich wartości stanowiło *jedyną racjonalną podstawę dobrze zarządzanego i sprawiedliwego społeczeństwa*. Zróżnicowanie rasowe, etniczne i językowe były uznawane za sprzeczne z zasadą równości obywateli – *równość wynikała z braku uznania dla różnic*. Przykładowo, muzułmanów we Francji potraktowano jak mniejszościową grupę wyznaniową, a islam był dostosowywany do francuskiego wzoru instytucjonalnego.

politique/2011/04/16/01002-20110416ARTFIG00359-gueant-confirme-vouloir-reduire-l-immigration-legale.php [dostęp 20.07.2012].

⁷⁰ P. Weil, *L’immigration ne mérite pas une exploitation politique*, rozm. przepr. E. Troussset, Sopra Group, 19.04.2012: <http://www.lalab2012.com/interview.php?id=776> [dostęp 20.07.2012].

⁷¹ R. Włoch, dz. cyt., s. 271-276.

Francuska polityka równości i *dążenie do włączenia muzułmanów w pakt laicki jako kolejnego wyznania* zakończyły się porażką. Ta strategia integracyjna nie rozwiązała problemu pogłębiającego się wykluczenia społeczno-ekonomicznego muzułmanów, którego skutki można było obserwować podczas zamieszek na przedmieściach aglomeracji francuskich w listopadzie 2005 r. i następnie w 2007 (m.in. po wyborach prezydenckich w maju). Francuska polityka równościowa, odrzucająca *zróżnicowane i preferencyjne traktowanie grup społecznych* i oparta na wskaźnikach geograficznych, nie sprawdziła się. Skutecznym instrumentem przekazywania wartości republikańskich miał być system edukacji w V Republice. Jednak *odmowa uznania odrębności grupowych przeszkodziła w odpowiedniej diagnozie problemów społecznych (...) muzułmanów*, co doprowadziło do porażki integracji społeczno-ekonomicznej.

Rygorystyczne trzymanie się zasady równości obywateli przekłada się na zaniedbania w społeczno-ekonomicznym wymiarze integracji, a wiąże się to również z miejscem zamieszkania muzułmańskiej populacji imigranckiej w odizolowanych przestrzennie osiedlach i dzielnicach na przedmieściach. To sprzyja natomiast rozwojowi tożsamości muzułmańskiej, często w niewłaściwym kierunku.

Oceny skuteczności polityki integracji muzułmanów należy dokonać w dwóch wymiarach:

1. Instytucjonalnym – np. zaangażowanie w politykę – muzułmanie we Francji są gorzej zintegrowani niż w Wielkiej Brytanii,
2. Normatywnym – stopień akulturacji – lepsza integracja ma miejsce we Francji niż w Wielkiej Brytanii. Muzułmanie we Francji są bardziej zintegrowani kulturowo niż społeczno-ekonomicznie.

d) Rkia Almalki, była doktorantka nauk humanistycznych i społecznych na uniwersytecie Paris Descartes-Sorbonne we Francji – o nowej polityce imigracyjnej⁷²

W artykule *Vous avez dit: l'immigration choisie?* R. Almalki próbuje analizować sens imigracji kontrolowanej, jej skuteczność oraz szuka analogii między nową polityką a politykami realizowanymi w przeszłości Francji. Debata nad imigracją przekształca się zazwyczaj w dyskurs naznaczony stereotypami i zdominowany przez uprzedzenia w odniesieniu do różnych kategorii społecznych. Mając na uwadze ustawę z dnia 24 lipca 2006 r. o imigracji i integracji, autorka analizuje, w jaki sposób imigracja kontrolowana ma stanowić czynnik wzrostu gospodarczego oraz opisuje przyczyny i skutki tej polityki we Francji i w państwach w niekorzystnej sytuacji.

Przywołuje ona głośne wystąpienie prezydenta N. Sarkozy'ego z dnia 30 lipca 2010 r. w Grenoble, który wówczas po raz pierwszy wyraźnie powiązał imigrację z kwestią zagrożenia we Francji. Jego zdaniem republikański model integracji imigrantów zawiódł, a przyczyn tego stanu rzeczy należy upatrywać w przestępczości: *Ponosimy konsekwencje 50-letniej imigracji niewystarczająco kontrolowanej, które*

⁷² R. Almalki, *Vous avez dit: l'immigration choisie*, „Cités” 2011 nr 46, s. 113-118.

doprowadziły do porażki integracji. (...) Jesteśmy tak dumni z naszego systemu integracji! Być może trzeba się obudzić, żeby zobaczyć, co wyprodukował. W przemówieniu w Grenoble N. Sarkozy zapowiedział, że „położy kres nielegalnym obozowiskom Romów”. Ogłosił też zdecydowaną walkę z nielegalnymi imigrantami, w tym romskimi i ich odsyłanie do państw pochodzenia, głównie Rumunii i Bułgarii⁷³.

Nowa polityka imigracyjna Francji oparta w szczególności na rozwiązaniach prawnych miała poprawić sytuację w państwie. Zdaniem R. Almalki imigracja kontrolowana zapowiedziana przez N. Sarkozy'ego oznaczała powrót do strategii rządowej z lat 50. i 60., kiedy to imigrantów postrzegano w kategoriach rezerwuaru siły roboczej i zmiennej uwarunkowanej koniunkturą. Konkluduje ona, że przeszłość kolonialna i znajomość języka francuskiego są dwoma kryteriami, które czynią z Heksagonu pierwszy cel wykształconych imigrantów z państw Południa. Wraz z otwarciem dostępu obcokrajowców do niektórych zawodów, państwa w gorszej sytuacji przyczyniają się do rozwoju Północy. Jej zdaniem korzystniejszym rozwiązaniem byłoby wspieranie przez Francję rozwoju państw Południa poprzez organizowanie wymiany pracowników w ramach umowy o pracę na czas określony.

Zakończenie

Problem imigracji i integracji we Francji, prowadzonych w tym zakresie polityk publicznych i ich skuteczności pozostaje otwarty. Literatura przedmiotu jest bardzo bogata, a ta przedstawiona w niniejszej pracy jest zaledwie jej ułamkiem. Artykuł nie jest pogłębionym przeglądem dorobku teoretycznego i badań empirycznych w analizowanym temacie, lecz ma stanowić źródło inspiracji i sprzyjać refleksji nad wybranymi aspektami imigracji i integracji w Heksagonie. Te ostatnie są zjawiskami wielowymiarowymi, które badać można z perspektywy różnych dziedzin nauki, znajdując nową wartość dodaną.

Rozważania chciałabym zamknąć wskazaniem problemów badawczych, którymi, w mojej ocenie, warto zainteresować się w najbliższej przyszłości, ponieważ mogą stanowić prawdziwe wyzwanie dla państwa francuskiego:

- Znaczenie stopnia różnorodności kulturowej, językowej, religijnej i etnicznej dla rozwoju społeczno-ekonomicznego Francji i jej pozycji międzynarodowej,
- Znaczenie stopnia integracji społecznej i jednorodności narodowościowej dla budowania kapitału społecznego we Francji,
- Zakres kontroli państwa nad migracjami w przyszłości a potrzeba koordynacji działań na szczeblu europejskim i międzynarodowym,
- Rola państwa w kształtowaniu polityki imigracyjnej i integracyjnej,
- Zależność między posiadaniem obywatelstwa państwa przyjmującego a zakresem integracji.

⁷³ PAP, *Romowie, Pariasi Francji*, „Rzeczpospolita”, 26.07.2011: <http://www.rp.pl/artykul/692990.html> [dostęp 20.07.2012].

Summary

Immigration and integration policy in France under the presidency of Nicolas Sarkozy – the outline of the problem

One of the most important contemporary demographic challenges for Western Europe is the phenomenon of growing immigration and the associated need for the integration of immigrants who settle in host countries. This problem also occurs in France, which is a country with a long tradition of migration. This article aims to highlight the key issues concerning immigration and integration policy in France under the presidency of Nicolas Sarkozy (2007-2012).

In this paper I discuss the state of research on the issue of immigration and integration in France on the basis of Polish publications of recent years. Then I pay attention to the importance of the methodology and definitions used in the research. I show it in the example of definitions of a foreigner, an immigrant and a descendant of an immigrant. In the next part of my article I refer to the concept of integration and its different dimensions. The paper shows the current structure of the immigrant population in France, with an emphasis put on the situation of Maghrebians and presents a calendar of major events in French immigration policy in 2006–2012. In the last part of the study I try to answer the question of whether immigration policy and the French model of integration are effective. This assessment is inconclusive, although more and more critical voices are heard. The problem seems to stem from the fact that public authorities are much more focused on the legal and political dimension of integration rather than on socio-economic one. The events of 2005–2006 resulted in an unexpected awakening, which led to a change in public policies. At this point I present the view of some Polish and foreign researchers and the position of High Council for Integration on the immigration and integration policy in France. In conclusion, I mention some research problems whose importance will grow in the near future and that may be a real challenge for France.

Wybrana bibliografia:

Bokszczanin I., *Prezydent V Republiki Francuskiej*, w: Osiński J. (red.), *Prezydent w państwach współczesnych: modernizacja instytucji*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2009.

De Gaulle Ch., *Discours et messages*, t. I, Paris 1970.

HCI, *La France sait-elle encore intégrer les immigrés? Bilan de la politique d'intégration en France depuis vingt ans et perspectives*, 2011.

Kielan-Glińska I., *Muzułmanie w laickiej Francji (1974–2004). W kierunku integracji czy separatyzmu*, NOMOS, Kraków 2009.

Martinez J., *Politiques d'immigration: bilan d'un échec*, „Cités” 2011 nr 46.

Pachocka M., *Studium przypadku Ustrój prezydencko-parlamentarny na przykładzie V Republiki Francuskiej*, Bank Kejsów SGH, Warszawa 2011.

Pachocka M., *Wpływ naturalizacji na zatrudnienie imigrantów we Francji – badanie D. Fougère'a i M. Safi*, w: M. Kuczera (red.), *Młodzi naukowcy dla Polskiej Nauki*, cz. III, t. 2, CreativeTime, Kraków 2011.

Pachocka M., *Współczesna integracja ekonomiczna imigrantów z państw Maghrebu i ich potomków we Francji*, w: J. Osiński (red.), *Współczesne problemy demograficzne. Rzeczywistość i mity. Ujęcie krajowe, regionalne i globalne*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011.

Skrzydło W. (red.), *Ustroje państw współczesnych*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2002.

Tribalat M., Simon P., Riandey B., *De l'immigration à l'assimilation. Enquête sur les populations étrangères en France*, INED/La Découverte, Paris 1996.

Widy M., *Życie codzienne w muzułmańskim Paryżu*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2005.

Włoch R., *Polityka integracji muzułmanów we Francji i Wielkiej Brytanii*, WUW, Warszawa 2011. Zdanowski J., *Muzułmanie we Francji*, w: A. Parzymies (red.), *Muzułmanie w Europie*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2005.

Strony internetowe:

AFP, *Guéant confirme vouloir „réduire l'immigration légale”*, „Le Figaro”, 16.04.2012: <http://www.lefigaro.fr/politique/2011/04/16/01002-20110416ARTFIG00359-gueant-confirme-vouloir-reduire-l-immigration-legale.php> [dostęp 20.07.2012].

Beauchemin C., Hamel C., Simon P. (éd.), *Enquête ‘Trajectoires et Origines: la diversité des populations en France’*, Premiers résultats, Document de travail de l'INED nr 168, 2010: <http://teo.site.ined.fr/http://www.wk-rh.fr/actualites/upload/etude-immigres-INED-INSEE.pdf> [dostęp 20.07.2012].

Breem Y., *Les descendants d'immigrés*, „Infos Migrations” 2010 nr 15: http://www.immigration.gouv.fr/IMG/pdf/IM_15_072010_.pdf [dostęp 20.07.2012].

HCI, *Les indicateurs d'intégration: statistiques ethniques, enquêtes sur les patronymes, mesure de la diversité, baromètre de l'intégration. Avis à Monsieur le Premier ministre*, 2006:

- http://www.hci.gouv.fr/IMG/pdf/AVIS_Indicateurs_integration.pdf [dostęp 20.07.2012]
- HCI, *Les parcours d'intégration*, 2001: <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/rapports-publics/014000758/index.shtml> [dostęp 20.07.2012].
- <http://discours.vie-publique.fr/notices/077002185.html> [dostęp 20.07.2012].
- http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/jl0038_pl.htm [dostęp 20.07.2012].
- <http://www.histoire-immigration.fr/> [dostęp 20.07.2012].
- http://www.ined.fr/fr/ressources_documentation/enquetes/liste_enquetes/?libre=&ident_th=26&ident_aut=&andp=&anfp=&enq_search=Valider [dostęp 20.07.2012].
- http://www.ined.fr/fr/ressources_documentation/enquetes/liste_enquetes/?libre=&ident_th=26&ident_aut=&andp=&anfp=&enq_search=Valider [dostęp 20.07.2012].
- <http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=definitions/etranger.htm>,
- <http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=definitions/immigre.htm> [dostęp 20.07.2012].
- <http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=sources/sou-enq-emploi-continu.htm> [dostęp 20.07.2012].
- <http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=sources/sou-enq-emploi-continu.htm> [dostęp 20.07.2012].
- http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?reg_id=0&ref_id=immigrespaysnais [dostęp 20.07.2012].
- <http://www.journaldunet.com/management/emploi-cadres/cv-des-candidats-a-la-presidentielle/nicolas-sarkozy.shtml> [dostęp 20.07.2012].
- <http://www.vie-publique.fr/politiques-publiques/> [dostęp 20.07.2012].
- <http://www.vie-publique.fr/politiques-publiques/politique-immigration/chronologie-immigration/> [dostęp 20.07.2012].
- Małżeństwa pozorne. Studium nad małżeństwami fikcyjnymi w państwach członkowskich MKSC*, Commission Internationale de l'État Civil (CIEC), Strasburg 2010: <http://www.ciec1.org/Etudes/Fraude/MariagesSimules-POL-sept2010.pdf> [dostęp 20.07.2012].
- PAP, *Nadal trwają zamieszki we Francji*, Money.pl, 05.11.2005: <http://www.money.pl/archiwum/wiadomosci/arttykul/nadal;trwaja;zamieszki;we;francji;210,0,130002.html> [dostęp 20.07.2012].
- PAP, *Romowie, Pariasi Francji*, „Rzeczpospolita”, 26.07.2011: <http://www.rp.pl/arttyku-1/692990.html> [dostęp 20.07.2012].
- PAP, *Sarkozy: niemamy miejsc pracy dla imigrantów*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 03.05.2011: http://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/arttykuly/510168,sarkozy_nie_mamy_miejsc_pracy_dla_imigrantow.html [dostęp 20.07.2012].
- Perrin-Haynes J., *L'activité des immigrés en 2007*, „Insee Première” 2008 nr 1212: <http://www.insee.fr/fr/ffc/ipweb/ip1212/ip1212.pdf> [dostęp 20.07.2012].
- Pla A., Beaumel C., *Bilan démographique 2010 – La population française atteint 65 mil-*

lions d'habitants, „Insee Première” 2011 nr 1332: http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=ip1332 [dostęp 20.07.2012].

Rybińska A., *Imigrantom nie grozi już utrata obywatelstwa*, „Rzeczpospolita”, 05.02.2011: <http://www.rp.pl/artykul/605507.html> [dostęp 20.07.2012].

Simon P., Tribalat M., *Chronique de l'immigration*, „Population” 1993 nr 1, http://www.ined.fr/enquetes/Presentations/fr/IE0184P_fr.pdf [dostęp 20.07.2012].

Weil P., *L'immigration ne mérite pas une exploitation politique*, rozm. przepr. E. Troussset, Sopra Group, 19.04.2012: <http://www.lelab2012.com/interview.php?id=776> [dostęp 20.07.2012].